

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔ ԱԿ ԱՆ ԲԱՆ ԱՍ Ի ՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ

ՔՐԻՍՏԻՆԻՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 2 ՕԳՈՍՏՈՍ 1869

৮৮ ৪৬৩

ԲԱՆԱԲԱԿԱՆ

Դիպզգլիդ կառավարութեան արտաքին գործոց պաշտօնը մասիւ աը՝, ա՛րիւր ա՛(Օ)լէյն իշխանին յանձնուիլը՝ Կարդէոն կայսեր խաղաղասիրակոն զգացմանց նոր ապացոյց մի կը համարուի ։ Բանդի այս երեկ ինանձը՝ կըսեն լրագրաց մեծագոյն մասը, իւր զտուած դեսպանական զանազան պաշտօններուն մէջ ամեն տեղ համադրական յիշատակներ թողուցած է իւր արդարասէր ընթացքովը, իւր խոհմբաղաքականութեանը եւ իւր բարձր բնաւորութեան մըրը ։ Եւստի օտար տէրութիւնները՝ անոր արարքին գործոց տեսուչ անուանիլը նոր հրաշխատութիւն մի կը համարին խաղաղութեան հաստատուն մնալուն ։

Ղըփախիբաբը՝ ի բոլոր սրտե՛ , որ լռագրայ այս
 ֆարձիքը ստոյգ ըլլայ . բայց շատերը կը հաստատեն
 թէ արտաքին գործոց պաշտօնէի մը փոփոխութիւնը
 մեծ կալուերութիւն մի չկրնար ունենալ Վաղէկոյ հա-
 մար . վասնզի եթէ պատերազմ ընելու ազդային
 ծանր ֆնդիր մի տեղի ունենայ , արտաքին գործոց
 պաշտօնեան որչափ ե խաղաղասէր ըլլայ ի՞նչ կրնա
 ընել . միթէ կրնայ՝ ի ֆեաս ազդային պատուոյն՝ իս-
 ղաղովթիւնը հաստատուն պահել . իայց որովհետեւ
 առայժմ ճշմարտագէտ ազդային խնդիր մի չտեսնուիր
 քաղաքական հորիզոնին վերայ՝ որ Վաղէկոյ դրօշա-
 կին պատուոյն , անոր արժանաւորութեանը և անոր
 օգտիցը դպչի , ուստի Ղըփաղիան իւր բոլոր քանքը՝ ի
 գործ պիտի դնէ այժմ իւր կացութիւնը բարեօքելու ,
 իւր վաճառականութիւնը և իւր արհեստները ընդ-
 արձակելու , ինչպէս նաեւ իւր աշատութիւնները և
 ամեն յառաջագիմութիւնները զարգացնելու :

«Գաղղիան չափազանց կերպիւ նմաղեալ է այժմ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Յայտնի է քե բարեխղատակ Մատթեոս Ա. Կարողի-
կոսը Դաշանց բոլոյն վրայօր գրռած յի հրատարա-
կած է ՚ի հաստատութիւն անո՞ր պարունակութեանցը:
Նմանապէս Սրբոց հրաշագործ մասանց վրայօր ճառ-
նի ունի գրած, նոյն մասանց հրաշագործութիւնները
մաստատելու համար:

Հանգուցեալ Կաթողիկոսը իբր այս էրկու աշխատասիրութիւնները յամեն 1859 յուղարկած է 'ի Տիվիսսսո, արժանաշարժ պարոն Յակոբ Կարինեանց 'ի վերաննութիւն:

Այս վերագնությունը արդիւնքը հետեւեալն է . զոր ատուի նամակաւ մի յուղարկած է յիշեալ Ս. Հայրապետին: Այս նամակին բնագիրը յամին 1866, դիպուաւ իմի, Իգմիլի արժաւ. Տեօքմենեան տէր Կարապետ Բահանային ձեռքը անցած ըլլալով , ազգասիրական ետաքրքրութեամբ հոգ տարէր է անոր օրինակը առնելու . ուստի այս ճիշտ ու հաւատարիմ օրինակն է , որ արժան կը համարիմք մեր ընթերցողաց աչաց ներքեւ ղնէ:

Վ ԿՀԱՄԻԱՌԱ ՏՆՐ ,

Անադանեցի զգալաբեացոյ իմոյ Հոտուոյանեւ զսաղ'ի
առաարումն վեհանձնական հրամանի ձեռոյ գեղազնու-
թեամբ երկոցունոյ տեսրակաց յորինելոյ 'ի ձէնջ, սա-
ոյն աղաչմ'ն րոզմախո լինել հաւատացեալ աներկ-
այ, թէ կարի զօրաւորք էին խափանարարք՝ վաղ ընդ
թ' կատարելոյ զձեր հրամանն ե զիմ՝ քաղցր սլարտա-
րորութիւն :

Իւ ահա՛ մտաւնայեալ 'ի պատուեր Զեր, որ՝ զօրէն
ստաւադոյն Զերոյ հրամայեցիր ինձ, Վլյի՛ բան ձեր, ա-
մեն այո՛, և ո՛չն ո՛չ, զրեմի՛ կարճոյ, զոր ի՜նչ միտք լմ
խորհուրդք թեւադրեն, ոչ իբրեւ անցեղի ճշմարտու-
իւն՝ այլ իբրեւ կարճութեան:

ներքին դժոժոց հոգեբով, կըսէ լրագիր մի, և ո՛չ միայն Գաղղիան՝ այլև բոլոր Լատիական, առանց ի բաց հանելու զԲրուսիան. և այս պատճառաւ է որ այսօրուան օրս պատերազմը անհաւանական՝ յոյժ կերևի. քանզի երբոր երկիրը աղատութեան մեծա մեծ շարժումներով ու յեղափոխութիւններով կերերի, ժողովրդոց միտքէն անդամ չանցնիր իրենց դրացեացը վերայ յարձակիլ: Եւ այժմ բոլոր Լատիական զրեթէ սոսպիտի կացութեան մը մէջ կը դանուի. հե տեսարար պատերազմի միտն չկայ:

Իրլանտայի պաշտոնակա՛ն եկեղեցւոյն խնդիրը լուծուեցաւ : այսինքն այս բողոքական եկեղեցւոյն ջնջուեցաւ և անոր եկամուտները՝ որոց խիստ մեծա՛յ պոյն մասը կաթոլիկ իրլանտացիներէն կը ժողովուէր, արդարապէս բաժնուեցաւ ազգային երեսփոխանաց անոր օրէնքովը : Այս արդար անօրէնութիւնը հարկաւ քիչ մը պիտի չափաւորէ զգանդատները և ատելու Թիւնը՝ զոր իրլանտացիք ունին : Անգլիացւոց դէմ, բայց բոլորովին անհետ չկրնար ընել, վասնզի ուրիշ իրաւացի պա՛շտօնավուծ ևս ունին, որոնք կառաւարութեան ծանի ուշադրութեանը ենթակայ ելած են այժմ. որոց մէջ կալուածական խնդիրը ուշադրութեան արժանի է : զոր կարգի դնելու համար՝ պաշտօնէից խորհրդոյն շախաղա՛հ միսոր Կլէտսթըն անխոնջ ջանիք կաշխատի :

Այսօրիայէն հասած ընդհերը ակնուր են մըշտ .
ինչպէս որ կըսպասուէր համազդային կոիւր այս
դժբաղդ երկրին մէջ սկսաւ և յառաջանալու վերայ
է . պատեճազման օրէնքը արդէն 'ի գործ կըդրուի
ընդդէմ գաւալիկներսէն : Բայց այս օրինաց զոր-
ծադրութեամբը վիթէ կարելի՞ է հանգարտութիւնը

Նախ՝ երկդարևան լմն սովորութիւն մուտ է յաղդ մեր զհրաժարեալ կամ զհրաժարեցուցեալ պատրիարքունս կոչել Նախկին պատրիարք, որպէս ե ՚ի ճակատս երկուց յանձն եղեալ լմնում վերազննութեան տեսորակաց նշանակեալ է . այս օրինակ տխուղոս արտաբոյ լմն է յնշու կոթեան լեզուի մերոյ ե ՚ի ՚ո ոյ ոմանց ներմուծեալ . զի բնոգ նախկին՝ նշանակէ առաջին , ճին , սկզբնական . որեւնն նոսիին պատրիարքն ոչ հրաժարեալքն են , այլ էր Յովսէփմ արքեպիսկոպոսն , որ ՚ի նուրիման Ս՚ՀՆՄԼՆՆ տէ կարգեցնու առաջին պատրիարք Հայոց Պօլոս ՚ի 1461 թմի Տէառն : Բնո բուն կանոնաց լեզուիս պարտ է գրել՝ Երբեմն պատրիարք , որպէս յԱւետարանի Յովհաննու (Թ. 43) «Աժն առ փարիսէսիցնս զնա , որ երբեմն կոչն էր» , այսպէս արեւեալ է ՚ի կիր ե ՚ի բազում տեղիս :

Երկրորդ՝ խանութը՝ ի վերայ տեղադրված վաճառահանոթեհան Ղազարյան թղթոյն, որ զառաջինն տապաքրեցաւ ի Պօլս ի վերջ պատմութեան Ալեքսանդրայ ի 1209 թին, յայտնեմ զմէ կարծիս այնպէս : Այն թուղթ դանդեղ որչափ և ունի զիւր Զատաղովն, ի թիւս որոց հաւարի և Միքայէլ վարդապետան Զամբեան, այնչափ ունի և զխոստոս զիմամարտս : Այո՛ր, բազումք ի մատենադարանց Հայոց նաև յօտարայ յիշեն զգաւանց ոմանց եղևոց ի իջէ կայսերն Արտանուղիանոսի և մերոյն Տրդատայ, այլ այն վկայութիւնք նոցա երբէք չվերութեբին առ եկեղեցաւան դաշինս : Սովորաբար ի իջէ թաղաւորայ լինին դանդեղ բազարականք, յորոց մի պարտի լինիլ և յիշատակայն ի նոցանէ դաշն :

Պիւտե աշխարհ ամենայն, զի ցկկիւրն չորրորդի դա-
ռն և անդր ևս 'ի հայրապետս Հովնայ չէր մտնալ ու-
ն ի իշխանսիրութեան, հայրապետք չորից ավոտոյ
ամարէին հաւատարմապատիւք, ամենեքին արհամարհէ-
ն զաշխարհական պերճութիւնս, և ըստ Փրկաստիւ ա-
նէին, «Իմ իշխանութիւն չէ՛ յայսմ աշխարհի», ունէին 'ի
տի և զպատու էր Փրկչին. «Թապաւորք աղբաւ տիւրն
ոյս, և մեծամեծք իշխան, ո՛չ նոյնպէս իցէ և 'ի ձերում»

Հանտառեւ Սյուանիոյ մէջ, —անշուշտ ոչ, ուստի չատ
կըլճախցնի որ չըլլայ թէ նորէնոր ցաւալի պէպքե-
րու տեսարան ըլլայ Նէրոսիոյ այս մասը ։

Եղիպտոսի փոխարքայն անցեալ ամսոյ 17ին հա-
մաւ Ալէքսանդրիա Եւրոպայէն վերադառնալով՝
Եյս քաղաքին բնիկ ու օտարազգի մողովուրդները
մեծ փառաւորութեամբ և սիրալիր ուրախութեամբ
ընկալան զԵորին Բարձրութիւնը ու երկոյնի շքեղ
լուսաւորութիւն եղաւ : Բարձրապատիւ Սըտիվը մի
և նոյն սիրալիր և փառաւոր ընդունելութիւն զտաւ
'ի Իահէրէ և Իսմայիլիայի մէջ, փոխարքայն իւր
երկիրը հասնելէն քանի մը օր ետքը հետեալ փո-
փոխութիւնը բրաւ իւր պաշտօնէից խորհրդոյն մէջ :
Եղիպտոսի իշխանութեան զահաժառանգ բարձրապ-
Ա'էհէմմէտ Թէվֆիք փաշան՝ ընկերութեամբ Ռադնի
փաշային՝ ներքին գործոց պաշտօնեայ անուանեցաւ :
Հրապարակական շինուածոց տեսչութիւնը Ա'էհէմմէտ
Ընի Ս'իւպարէք փաշային յանձնուեցաւ , Զիւլֆի-
քար փաշան Ալէքսանդրիոյ կառավարիչ և Շէրիֆ
փաշան քաաքին գործոց պաշտօնեայ կարգեցան :

Բարձրաւ . Սէն-Էշպարդոսին բանակի օլնական
Հասան է Ֆէնտին անցեալ շաբթու յԱշխիպոս յու-
ղարկեցաւ , Բարձրաղոյն 'Իրան կողմանէ նամակ մի
մատուցանելու համար Խամայի փաշային .

Կըհաստատեն թէ այս նամակաւ բացատրութիւնն
ներ կըլինգրուի Լզդիպատի փոխարքայէն 'ի մասին
մինչև ցայսօր բռնած իւր ընթացքին (նաճբադոյն
'Պրան նկատմամբ : Կ. Պոստոյ Լ ա թի-բի լըպի-
ըը՝ որուն առ եղիպտական կառավարութիւնն ունե-
ցած թշնամական զղացմունքը յայտնի է ամենուն՝
կըսէ թէ յիշեալ նամակը կը յիշեցնէ բարձրա. Խը-
տիվին նախ՝ անխայեւ կերպը որով իւր զօրագնդերը

միջին ասլոր միջին է ինչեղ երկրի ամենեցուն ծառայող
Ս. Ա. ի թղթին դաշտանի երևին խաբի կարի անմիարունք
բխտունիական ուղից Ս. Խտունունին. որպիս յայտ է ար
անեցուն, որը ուղի ուղիով բնիկ երկրայ են գտն

Ի թղթին դաշանց 'ի բերանդ Ս. Սեդրեստրոսի գրքի սյապէս . «Եւ ստորագրեցաւ Հրովարտակս Հրամանաւ իւ մով մեծի պապոյն Հռովմայեցոյ Եւսեբիոսի : որ և Սեդրեստրոս, աթոռակալի զլիսուորայս առաքելոցն Պետրոսի և Պողոսի , որ երկնաւոր և երկրաւոր բանալեօք ունիմ իշխանութիւն յարեւելից մինչև յարեմուտա 'ի վերայ ամեն նայն ազգաց քրիստոնէսդաւանից , կապող և արձակող 'ի յերկինս և 'ի յերկրի , և Հրամանաւ Հան Տղոր յընդհանրէր եկեղեցիս Քրիստոսի » : Արդ՝ ամենայն ողջամտ դատուս ցի՛ թէ այս բանը Համաձայն են մտաց Ս. Սեդրեստրոսի աթոռակալին Պետրոսի , որ ամուսնիւր ղինքն ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի և երկցակից երկցանց : Եւ ընդ՝ Երէ ինձ դամենայն ճոռածաբանութիւնս բարդեալս 'ի թղթին դաշանց մի առ մի բերել յառաջ , ընթերցցի զայն իւրաքանչիւր որ , և Համեմատեսցէ ընդ ոգւս Աւետարանին և նոյն իսկ հայրապետին Սեդրեստրոսի , և իսկոյն ականբերւ տեսանի ճամբարտութիւնս :

Եթէ դարձող ցանկեւ: դաջս մնաց մերոց 'ի պատմութիւնս հոռովակեան եկեղեցւոյ, յոթերորդ դարէ յջուրեքտասներորդէն տեսանեմք զբաղում խարդախ թուղթս տարածեալ 'ի վառասէր սպալոյն և յարբանեակաց եռոյս յանուն նախնի Ս. Հայրապետաց առ 'ի հաստատել զվաստ արեւելրական իշխանութեան իւրեանց, և 'ի կարգէ սոցա համարի և թուղթն դաշանց, վասն որոյ լաւ ևս լինի Զանալ 'ի ձեռս բերել զօրինակ պատմութեան Ալլաթեմեգիւց զրեւալ նախ քան զմուտ Ունիթուեանց յաշնարջս մեր, և այս չէ՞ ինչ դժուարին, եթէ նամուտս լիցուի, թերեւս գտցի այն և յօղորմելի գրաստան Ս. Լմբխանի:

Ի ծանօթացոյն մեղ օրինակաց Հնադոյն Համարի լիւս-
կիւեան անապիւրն սլաւմուխեան Ազաթանդեղա

ետ բերել տուաւ Արիւստէն . երկրորդ՝ Աւրոպիոյ վեհապետները Շուէդի ջրանցքին բացուելուն հանդիսին հրաւիրելը իւր անուամբ , երրորդ՝ նոյն ջրանցքին չէղքութիւնը հրատարակելու համար մեծ տէրութեանց հետ ըրած ուղղակի բանախօսութիւնները , եւ այլն . եւ այլն : Եւ իմէքի՛ք լրագրին յառաջ բերած այս ամեն առարկութեանց անհիմն ըլլալը . ոչ միայն Աւրոպիոյ լրագիրները , այլև Աստորիոյ արտաքին գործոց պաշտօնայն Պայտըթ կոմսն յատուկ շրջաբերականաւ մի հրատարակեց . նմանապէս կըսուի թէ այս օրերս մեծ տէրութիւնները միաբանութեամբ ծանուցեր են խորհրդոյն իրան բարեկամաբար , թէ օտար տէրութեանց քով փոխաբային բռնած ընթացքը ամենին հակառակ չէ 1841ին եղած դաշնադրութեանց չղիտոսին նկատմամբ : Իրաց այս կացութեանը մէջ , բարձրաւ . Խըտիվը ամենին դժուարութիւն մի պիտի չունենայ օրինաւոր բացատրութիւններ տալ խորհրդոյն իրան , անոր կառկածները կատարելապէս հանդարտեցնել և ամեն կերպիւ զոհ ընել զնա . մանաւանդ որ կը հաւաստեն թէ փոխաբայն միտք ունի մօտերս Վ. Պօլսի երթալ և անձամբ իւր հպատակութեան և իւր հաւատարիմ հնազանդութեան հաւատարմը ամենախոնարհ հափառ մատուցանել օգոստոսի մի յունիսին :

Եւ իմէքի՛ք լրագիրը անցնելուն հրատարակեց թէ խորհրդ . Խըտիվը Աւրոպիոյ երթալու ժամանակ կը Քորֆու կղզին հանդիպելով , այնտեղ հէլլենացւոց թագաւորին և թագուհւոյն հետ անհնուեցաւ , և այս առթիւ խորին խորհրդութիւնը հարկը հաղար լիա տուաւ թագուհւոյն ի նպաստ Արիւստէն պահելու տեղը : Կըսեմք թէ Վ. Պօլսոյ հալիպական դեսպանատունը պաշտօնական կերպիւ հրատարակեր է թէ այս լուրը բոլորովին անհիմն է :

Անկեղծաբար խօսելով , կըսէ գաղղկական թերթ մի , Եւ իմէքի՛ք լրագիրը չափազանց կերպիւ կը յայտնէ թէ իւր խոշոր խօսքերը և իւր ցուրտ բարկութիւնները ինչ զիպմունքէ յառաջ եկած են :

Խըտիվոսին հետեւեալ տողերը կը գրեն Վ. Պօլսոյ Եւ իմէքի՛ք Պայտըթ օրագրին , որոց վերջ մեր ընթերցողաց ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմք :

Եւ լրագիրը ոմանք փորձ կ'ընեն խորհրդութիւն և վախ տարածելու ժողովրդոց մէջ՝ պատերազմի ձայններով և զինուորական ահազին պատրաստութիւններ ծանուցանելով Խըտիվոսին մէջ . այս լուրերը քմծի-

գրեալ ի 24 թուականի Հայոց , յորում չիբայն թուղթ դաշանց , չիբ և ի յունական բնագրին . ապա չէ ինչ զիւրին , նա թէ խիթալի խի և առեւ թէ որ ինչ ոչ գտանի ի հնազոյն օրինակ , ի յունական բնագրին և ի զիւրանին Վատիկանու իյն վաւերական , ըստ սրում գտանի այն ի նորոգ գրեալ օրինակ ինչ , յորոց ամանցեալէ ի տպագրեալ ի Պօլսի : Ի թղթին դաշանց գրի . «Եւ ևս առաւել ընծայեցաք ընծայա բազումն ընծանկայ Ս. Աստուածածնին և Վ. արաղայ վերանկրօն եղբարցն և Ս. Հօրն Ղ. Լոնդոն» : Ըստ միաձայն պատմութեան Հայոց խաչն վարադայ գտեալ եղև ի 633 ամի Տեառն , ուր և չինեցաւ վանք մեծ և եկեղեցի . և չէ՞ արդեօք հակառակ ամենայն ճշմարտութեան ընծայել ուխտին ընծայոյ ի սկիզբն չորրորդի դարուն , որ զգոյթ թիւնն կամ դաստատութիւնն ընկալաւ երբ և կիս դարուք զինի :

Թողից զայլ ամենայն պղնդակութիւն շարադրածոց և ոճոյ թղթին դաշանց . ի նմա ի կիր արկեալ են բազում բառք օտարաղիք , որպէս Թրէր , օքսոնական , դուլէս , պոստոն , սնանդէս , ի կղիղախ , վեզնեղաչայ , զեղաւանդական , զիմասական , պատասխարոյ , օփրան թիւի , և այլն . զայստիկ բառս օգտու է քննել համեմատութեամբ շարադրածոց այնր դարուն ի Լատին լեզու , և տեսնել թէ ի կիր արկեալ են ի նոստ սոյնոքի , և յայնժամ յայտ յանդիման երևի ճշմարտութիւնն : Բայ յայցանէ միաբան կարծիք է , թէ պատմութիւնն Վրաց թանգեղայ ընդ որում և թուղթն դաշանց թարգմանեալ է ի յունականէն ի Հայ լեզու ի մեծաց թարգմանչաց մերոց . սակայն ճշդիւ քննեալ և համեմատեալ թարգմանում թիւն թղթն դաշանց ընդ այլոց թարգմանութեանց և շարադրածոց նախնի թարգմանչաց , գտանեմ զզգալի տարբերութիւնս ոչ միայն յոճ շարադրութեանն , այլ և ի վերջնունն ի կիր արկեալ են այնպիսի բառք , որոց նմանք անգամ չերևին ի նախնի մատենագրութիւնս . զոր օրինակ զՍաղաստան եւ զՊեղմաստան ցուցանէ լինել ընդ իշխանութեամբ արքային Աղբանից , այլ ըստ իս-

ծաղ կընեն զմեզ . Քանզի եթէ փոխաբայն իւր անկախութիւնը ձեռք բերելու միտք ունենար , վերջին վայրկեանին պիտի չըստաւէր նորագիւտ զէնքեր հոյալու . զորս գործածելու համար երկար ժամանակ պէտք է զինուորաց , որպէսզի կը թուին և յետոյ կարող ըլլան պատերազմին դաշտը ելլել . ուստի այս ամեն համբաւները ոչինչ բանի համար շատ աղաղակներ են . և խորհրդոյն իրան պիտի չուշանայ համոզուելու թէ փոխաբայն ամենին թշնամական յօժարամտութիւն մի չունի . հետեւաբար անոր գէմ մեքենայուած ամեն դարանները , որոնք եղիպտական իշխանութեան թեկնածու ծանուցեալ անձանց հնաքներն են , պիտի չյաջողին ցրտացնելու զյարաբերութիւնները այս երկու կառավարութեանց :

Հոռմէն կը գրեն Միլանի Եւ իմէքի՛ք Ռալֆ օրագրոյն , թէ իշխուսեան կրօնաւորները՝ այսինքն ճիւղութիւններ շատ մը առաջարկութիւններ պատրաստած են , զորս Հոռմէ մէջ դուրսուրելու տիեզերական ժողովոյն առջև պիտի դնեն , ոչ թէ անոնց վերայ վիճարանութիւն և քննութիւն ըլլալու համար , այլ զանոնք միաբան հաճութեամբ ընդունելու և հաստատելու համար . քանզի իշխուսեան կրօնաւորները՝ կը յաւելու յիշեալ լրագիրը , շատ անգամ յայտնեցին թէ իրենք եկեղեցական բարեփոխութեան ինքն խորհրդանոց մի չեն ուզեր , այլ միայն ժողով մի , որուն առջև առաջարկութեանց ցուցակ մի պիտի կարդացուի . զոր պէտք է վաւերացնէ միաձայն բարեփոխել ցնծութեան աղաղակներով . բայց այս տարօրինակ ձեւը՝ որ կը ցուցնէ թէ բանաւորութիւններ պատահելէ կը վախնան , չընդունին ամենին ուր և է վիճաբանութիւն :

Ահա սակ ճիւղութեան առաջարկութիւնները , ինք վիճիւ ընդգէմ ամենաստուածութեան (բանութիւն) և քննականութեան (նաղիւրակով) :

Եւ թղթ վիճիւ ընդգէմ չափաւոր բանաւորութեան (բարեփոխութիւն) մօտէրէ) :

Չորս վիճիւ ընդգէմ անտարբերութեան և ներդաժնութեան :

Վեց վիճիւ ընդգէմ անտարբերութեան , հասարակականութեան , գաղանի ընդգէմութեան , Աստուածաշնչի ընդգէմութեան և կըրեական աղաւթութեան ընդգէմութեան :

Քսան վիճիւ ընդգէմ մոլորութեան ի մասին եկեղեցւոյն և անոր իրաւանցը :

Կուրեան Սաղաստանի ի Պարսս անդր քան զՍոստահան , իսկ Քրիստոստան չիբ ուրեք բնու : Բանաւանդ բառ անծանօթ , սանձալ բառ Սորոսոյոյ՝ բնու չարկեալ ի կիր ի նախնի մատենագրութիւնս . ի մեզ զրի զրօշակ , զորք վառ , և այլն : Ապօք , բառ անծանօթ : Ի կարդի ընծայեցն ետու առ և Ապարօ Ս. Սեղանոյն , ապարօ Նախնի վարդապետ աղին պատեալ զգլխով արանց կամ կանանց , տաճ՝ սարք , պարօ՛կ՝ սեղակնու : Չղտեմ , զոր ի զարդոց Ս. Սեղանոյն նախնի տպարօն , զի Ս. Սեղանք եկեղեցւոյ Հայոց չեն ունեցեալ և չունին զապարօն : Եւ յայնժմ թղթի և այլ տպարկի բազում բառք անյարմար , զորովք զանց առնեմ ի համեմատութեան սակս . եթէ աշխարհագրական քննութեամբ ի կիր արկից վանուանս քաղաքաց , գոտուաց և վայրաց յիշատակելոյ ի թղթին դաշանց , խիղցն երևի թէ՛ յօրինող նորին կամ սոյնովն զյաւելուածն է խորագրիս ոմն տգիւտ . ըստ որում զարաքս և զգուտոս եղեալ է ոչ ըստ աշխարհագրութեան չորրորդի դարուն , այլ ըստ սահմանայ բառս ներքոյ յետոյ քան զութ երրորդ դարն , զորս թղթում յիշատակել մի առ մի :

Քրալիս յառաջադոյն տալիս վիպութիւնք յառաջ բերալք ի տետրակի անդ յԱղաթանգեղոյ , ի Շնորհաւ ընդ , ի Վրթանիսէ , յիշելոց և այլոց , ցուցանեն միայն , թէ եղեալ է դաշն ընդ մէջ մերոյն Տրդատայ և կողմերն Աստուանոց , թերեւ ինչ և այլ թուրք դաշանց նախնի թողաւորաց մերոց ընդ պետութեամբ Հոռմէ յեցեոց նաև նախ քան զտարածանել քրիստոնէութեան , այլ ի նոյն վկայութիւն չերևին բնու զաշնք լուստոր չին ընդ Սեղանաւորս յաղաղս եկեղեցական իրաւանց և արտօնութեանց : Եւ եթէ եղեալ իսկ է այն թղթովն դաշանց ի մէջ երկուց արքայից որպէս ինձ թուի , այն վերջնայն ի բանն Աստուանոց կայսեր , որ զինք քաղաքական դաշնաւորութեանց ուղղելով զբանն առ աղաւթս զաւորդս յանձն եղեալ իշխանութեան մերոյն Տրդատայ , կնքէ Սեղանոց արքայի քան զնախնեալութիւն իւր

Տասնեօթ վիճիւ ընդգէմ մոլորութեանց քաղաքական ընդգէմութեան , թէ ըստ ինքեան և թէ եկեղեցւոյն հետ ունեցած յարաբերութեանցը ննկատմամբ :

Տասը վիճիւ ընդգէմ մոլորութեանց ի մասին բնական և քրիստոնէական բարոյականութեան :

Երկու վիճիւ ընդգէմ մոլորութեանց ի մասին վեհապետութեան Հոռմէ քահանայապետին :

Չորս վիճիւ ընդգէմ մոլորութեանց՝ որք չարի աղաւթականութեան կը վերաբերին :

Վահագնի , կըսէ Ռալֆ Ռալֆ լրագիրը , շատ մը մարտկոցներ և թագանութներ , որոնք պատրաստուած են ընդգէմ արդի քաղաքական ընդգէմութեան և ընդգէմ դարուն նորագոյն ոգւոյն :

Այս յօդուածոյն մէջ գաղղիարէն քանոն (Canon) բառը վիճիւ թարգմանեցինք . բայց այս դատաւարատութեան վիճոց ձեւոյն մէկ ցոյցը կամ օրինակը իւր ընթերցողաց տալու համար , յիշեալ լրագիրը հետեւեալ վիճիւ յառաջ կը բերէ , զոր առիթ յարմար կը գտնեմք նոյն վեհապետական ընդգէմութեան վիճիւ :

Վիճի մէկը ըսէ , թէ տպագրութեան աղաւթութիւնը օրինաւոր բան մըն է , այնպիսին նոյն վեհապետական և անիծեալ եղեցի :

Իմէպէտե անկարելի կերելի մեղ թէ այս լուսնաւորեալ գարուն մէջ Հոռմէ եկեղեցին այսպիսի վիճիւ մի հրատարակէ , այսու ամենայնիւ Ռալֆ Ռալֆ լրագրոյն զրածները դժբաղդաբար ճշմարիտ պիտի ըլլան : Եւ այս կերպիւ շատ քիչ հոռմէական կաթոլիկ պիտի դառնի , որ անիծեալ և նոյն վեհապետական լուսնաւորեալ վիճիւներէն :

ԱՂԳԱՅԻՆ

Հետեւեալ պատուական նամակը՝ զոր գերազատել խորէն եպիսկոպոսը գաղղիարէն լեզուաւ գրած է Վ. Պօլսոյ Եւ իմէքի՛ք Ռալֆ լրագրոյն և որուն թարգմանութիւնը հայերէն լրագրի մը մէջ ուրախ սրտիւ կարդայինք , աւժան կը համարեմք Անշուշ մէջ առաջադրել ի տեղեկութիւն մեր հետաւոր աղաւթսեր ընթերցողաց :

Խորագրի Տր ,

Այնքալ ուրբաթ օր վահագնաւ Կոստան Երկրորդայն ժամանակ տեղի ունեցած ցուալի գէպը պատմուած յատկացուցած մէկ քանի առիւթնուզ մէջ , միշտ առ Հայ

րե զուտապառ ախն Ժալու յաղաղս պահակին Հոնոց Պարբանտոյ և Պարբանտոյ , զի և զնոստ ի մեծն Տրդատ վատաշոյոց . ոչ ընթերցաւ մերով ողջունելովս : Այս էր եղանակ վերջաբանին նախնեաց , որպէս յայտ է յամենայն թուղթս գրեալս ի կայսերաց Հառմէայեցոյ , Յունաց նաև Պարսից . իսկ որ ինչ յաւելուած է յետոյ այսորիկ կամ նոր յօրինած կամ ընդ բաղում այլալուծեալ անկեալ :

Ի վախճան համառօտ ծանօթութեանցս ոչ ունեւորք համարեմ յարակցել , թէ չղխեմ , զինչ մեծաղոյն փառք են մեզ , եթէ Ս. Պարթոյ ընդաւելալ իցի , զիւրեք քիչանու թիւն ի հայրապետին Հոռմէ , և եթէ եկեղեցիք քրիստոնէից ընդ որս և եկեղեցից Հայոց պարտի լինել ընդ նոսրայն դատարարութեամբ իրբու հօր հրամանաւոր յնդհանուր եկեղեցիաւ քրիստոնէից . մեր ընդունելով , հաւատամք և պատմաբանական փաստիւք հաստատեմք , թէ հայրապետ Հայոց եկեղեցւոյ ունին զիւրեանց իշխանութիւն անընդմիջաբար ի Պարթէն մերեք Յիսուսէ ի ձեռն Թաղկոսի առաքելոյն և յաջորդաց նորա : Եկեղեցին Հայոց չէ՛ և չէ՛ երբէք անկեալ ընդ իրաւաստու թեամբ այլոց եկեղեցեաց և չունի երբէք մօտանել . այլ թէ ըստ ժամանակին պիտոյից և ըստ քաղաքական հանգամանայ կը զմարտեալ են ոմանք , այն չէ՛ մեզ ընդունելի :

Չղխեմ , ընդէր է մեզանման արկանել զանձինս ընդ դատաւորութեամբ . սորաթիւմ յորժամ ընթեալնում ի թղթին դաշանց , ուր յետ բազմայն տարաբնիւ երգմանց՝ առէ . Զարեան Յիսուսի խառնեալ ի մեղման կնքեցին զայն թուղթ Աստուանական և Տրդատ թաղաւոր , սուրբ Սեղանաւորս և Ս. Պարթոյ Լուսաւորիչն մեր , եթէ այսպէս եղեալ իցի տիրապէս , ընդ դատարարութեամբ են նախնիք մեր , ընդ դատաւարաւորութեամբ են մեր , զի ոչ հնազանդութիւն կամայ և հրամանաց հօր հրամանաւորս յեկեղեցիաւ քրիստոնէից : Խոստովանել զառաւելութիւն թղթոյն դաշանց , է խոստովանել զհայրապետ Հոռմէ տեր և իջ

ազգն զգայած համակրութիւնիւ զարծեալ յայտնած էր. ուստի նախ թողէք մեզ որ նոյն խօսքն և մեր կրօնականաց անուամբ չնորհապարտ թիւնին յայտնենք:

Բուն խօսքն եղբայրներս վրայ խօսելիս և Հայ ազգին զարաւոր իրաւունքները ցոյցնենք զորք անգամ թողլով, այսօրուան նամակին միայն մէկ անգամ բառով մը ուղղութեանը կը յատկացնենք, զոր և ձեր աշուղդիւր պահանջիւ կը համարձակենք:

Մեծ ցաւ զգայինք, երբ ձեր պատուական լրագրոյն էջերուն մէջ Հայ բառին քով «Գրիգորեան» բառն ալ տեսանք, թէ և դիտենք որ այդպէս ընելով, Ռուսոյ Լեւիտանի տիպիկէն վերջը ցոյց տուած օրինակին հետեւած էք միայն: Ռուսոյ տիպիկէն վերջը Հայոց և Վրացի գաւառները գտնուող մէկ քանի հազար բնակչութեամբ Հայոց մէջ վարչական և եկեղեցական անհրաժեշտ տարբերութիւն մը դնել ուղիւ և Հայոց արդէն անցնողը կերպիւ Լուսաւորչական տեսանկիւն՝ Գրիգորեան թարգմանութեամբ, բարձրին սիւս մե մը տրուեցաւ: Բարեկիցատակ Նիւթս Է. և այժմեան Գեորգ Կ. սրբաւորան կաթողիկոսներն արդէն այս անուան համար Ռուսոյ կառավարութեան բողոքած են:

Խմբագիր տէր, Հայոց եկեղեցին երբեք չհետեւիր այն պիտի օրէնքի մը, որ իւր թէ Գրիգորեան տեսն աղանդաւոր մը բերած ըլլայ: Հայոց եկեղեցին Բարեկիցութեան Թաղիս առաքելոց իրեն սովորեցուցած և անդադրելի կերպով մինչև մեր օրը հասած Քրիստոսական օրէնքն անաբաւ պահած է: Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նման անձ մը իւր Հայոց և Հայրապետաց կարգն ունենալուն վրայ կը պահանջէր. բայց հատուր կամ օրէնքն իրեն բ' բողոքն այն մեծ տարբեր չեղաւ, հազար այն միայն իւր նախորդ առաքելոց վարչականութիւնը վերահաստատեց. և հաղածամբ ցլուած հատուցելոց հաւը նորէն յողմեց, և Արշակունիաց հայրապետ գահուն վրայ խաչը վերադրելով յանգիստեցին: Հայաստանի նոր կեանք մը տուաւ. այնպիսի յաղթութիւն մը, զոր քրիստոնէայ առաջին թագաւորն Արգաթ արդէն այն փառաւոր ցեղին վրայ տարած էր:

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ Գրիգորեան տեսնը տալը զայն անորոշեցնել, և իւր սկիզբը յառաքելոց ունենալուն փառքն իրեն խելով՝ Հայոց քրիստոնէութեան գոտնալը միայն Կ. գործն հանել կը ըլլայ:

Այլև, այս էտը միշտ և ամեն անձէ պնդուի լուսահայտնած ու ճանչցուած է, որ Բարձրագոյն Գահին տրուած որ և է պաշտօնական դրութիւնը այդ Գրիգորեան տեսնը չեն կրնար: Հայ ազգը կայսերական կառավարութեան ինչպէս նաև պատմութեան տուած պարզապէս Հայ ազգ է և կը մնայ. մեղքիդ գործածութիւնն իւր ազգային զգայողութեանը կը պղչի:

Խան և հզոր հրամանահաս յընդհանուր եկեղեցիս քրիստոնէից ի հարկէ և Հայոց, որ ողորակ լինէ. զի ըստ անտեղիւր կանոնաց, յետ ընդհանրէ զթուղթն դաշնաց առաջի կայ մեզ կամ զանուն քրիստոնէութեան մերկանալով հնազանդիլ ի խառնութեան հզոր նրամանահանին յընդհանուր եկեղեցիս քրիստոնէից:

Հայրապետ մեծ, եթէ հաղթական որ կամ նոյն ինքն հայրապետն Հոգիւն պնդել Զանայր զհաստատութիւն թղթոյն դաշնաց, Չեղ և մեզ, մանաւանդ Չեղ արժան էր ամենայն դիմու դրութեանը Զանալ հերքել զայն, թող թէ ինքնին անձամբ արկանել զազատ իրաւունք ազգին ընդ իշխանութեանը եթէ նազդիսկան միշտպէս, յորմէ նորին խօսքն արարեալն հպատակը պարզութեամբ փախչին: Այս է ահա իմ համոզումն, ի վերայ անփաւերականութեան թղթոյն դաշնաց, զորս պարզմունութեանը առաջի արարել ի կարծոյ, թաղով զընդարձակն այլում ժամանակի և հարկի:

Երբորդ՝ զարծոյր քայլ մ'ի դնու թիւն տեղաւորին, ի վերայ հրաշագործ մասանց Սրբոց:

Ընդհանրապէս խօսելով ամենայն փաստը և վկայութիւնը յառաջ բերելով ի նմին՝ են անցելի ճշմարտութիւնը և ի ըստման Ստուածաբանից Լատինաց, Յունաց և Հայոց վկայեալը, մանաւանդ ի չորհրդասանել ըրող զարե և այսր. այլ ի կարգի շարադրածոյն են անյարմարութիւնը ոմանք, յորոց զմանա մատիտու նշանակելի յեղեւա նոյն խօսքն տեղաւորին, և զայն՝ որք կաթողք էին բացատրութեան, նշանակիմ աստանոր ըստ կարգի իւրաքանչիւր երեսաց տեղաւորին: Երես 4. վասն զի զինչ օգուտ է հաւատալ ամենակարգ զօրութեանն Ստուծոյ, թիւրս ըստ անդրուշտութեան արապորդ, զայն, թողալէ կարգադրութիւնն, և կործովոյ կատարել զգամն նորա և զհրամանս: Երես 5. և կարի խիքալ, քանի լիտանակ աներկրայ հաւատալ Ստուածային ամենակարգը հրաշագործութիւնն, ոչ ապաքին ուրաշալ է զՍտուածային կարգութիւնն:

Նաև, ինչպէս որ ըսինք, Հայոց եկեղեցին Ս. Ստաքեաներէն հիմնուելն հետէ, անտեղեմ մտալով, երբեք ուրիշ տեսն մ'առած չէ. իսկ ընկի եկեղեցիին զատուած տար հատուածներն, հերձուած կաղմկով պարտը սեպեցին ըստ անունին մեծել, և կաթողիկ, Միացեալ, Բողոքական անուններն տանել: Կայսերական կառավարութիւնն ալ տար այսպէս ըլլալը ճանաչած է, վասնզի անոնց նկատմամբ այդ բառերը կը զործածէ:

Յիւրաքի, Գրիգորեան բառը օտար լրագրոց մէջ շատ անգամ տեսնելուս վրայ ցնում եմք, և որովհետեւ ալ ինքն որ այդ սխալը ուղղենք. ուստի այսօր պատահով զտնկելով դիտարարութիւնին ահա կը զործածը կրնար յուսալով որ այս սխալին ուղղութիւնը ամենին կընդունուի:

Խմբագիր տէր, Սրբեկոյ մէջ եկեղեցին ազգայնութեան նշանակի է, և իրենց հաւատքին, և իրենց հայրենեայ հաւատարմի մնացողներն իրեն կը քաշեն որք զի մենք: Այս գրած Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին ամեն և բարձր բունած է. չուղիք ինքն որ զոյն մը ևս յաւելցուի վրան:

Հայոց եկեղեցին Հայոց եկեղեցի է, Հայերն ալ Հայ են: Ընդունեցէք, կայն:

Պէտք լիւթալ, 27 Յունիս 1869:

Խոյնեն Կալիսիպոս Նար—Պէյ:

Ենցեալ շարժում մը ամենա. սրբազան Ըստնորդէ՝ ընկերութեամբ ազգային վարչութեան երկու անգամոյ ու երկու քահանայից, փոխադարձ այցելութեան գնաց դերապա. Սրբաբարեկեթա Ս. Ըրքեպիսկոսին, որ քաղաքիս լատինացոց հոգեւոր հովիւն է, և բողոքմ պատուով ու եղբայրական սիրով ընդունուեցաւ: Եւ ամենայն անգամ շարժում Պարսից մեծաւոր հիւպատոսին և Հրէից գերապետին Սէմ—Սարբիին տեսութեան գնաց, անոնց ըրած այցելութիւնները հատուցանելու համար:

Ինքիւր ազգային վարչութիւնը, (որ բաղկացեալ էր ի մեծարդոյ տեղաց Սուլթանեան Վեօրդ աղայէն, Տէտեան Ստեփան աղայէն, Չէլիեան Ստեփան աղայէն, Պապասանեան Ստեփան և Թաղաւորեան Սարգիս աղաներէն), անցեալ շարժում հրաժարեցաւ, իւր տարեկան շրջանը լմնցած ըլլալով: Ս'եր ամենապատիւ Ս. Ըստնորդի թախանձական խնդրոյն համաձայն հրաժարեալ վարչութիւնը յանձնառու եղաւ առժամանակեայ կերպիւ շարունակելու իւր ծանր պաշտօնը, մինչև որ Ս. Սրբաշուքիւնը ազգային ընդհանուր ժողովը ի խորհուրդ գումարէ:

Յայտն պարբերութեան բառք եւ կարի իսկ քաջ չէ յայտ, թէ առ ինչ և առ ո՞վ վերաբերի: Երկրայիլ և թերահաւատին ոչ երբեք կարեն նոյն լինել ընդ ուրաշութեան, նշանակութիւնը բառից յայտնի են. յուսուող անտի սկզբնաւորութեան քրիստոնէական կրօնի ծնան յեկեղեցւոյ երկրայութիւնը, ելին և թերահաւատը, սակայն նորա չհամարեցան ընդ անհաւատս. քննեցան կարծիքնոց, ի մասնաւոր և յընդհանուր ժողովս, ծանուցան նոյնն սխալներ, բայց յամենապատիւ յիւրեանց թիւր կարծիս ընկալան զանուն հերետիկոսի կամ հերձուածողի և ոչ անհաւատի. և զիստը մարթէ և կոչելով որ ուրացող, որ ընդունի զամենայն մատուց հաւատոյ, որ քրիստոնէայ է, սակայն կամ տղիտութեամբ կամ յամառութեամբ ոչ թէ ուրանայ զամենակարգութիւն Ստուծոյ, այլ չընդունի զօրութիւն հրաշից եղելոյ ի Սրբոց մասանց:

Երես 7. զիստմ արձամարչիլ ունին խօթամիտք և թերահաւատը զայն ամենայն խոստովանութիւնս՝ որք վերաբերին առ ամենակարգ զօրութիւնն Ստուծոյ:

Չդիտեմ, թէ զո՞ն յաշխարհի մարդիկ, որք հաւատայն, թէ զոյ Ստուած, և արձամարչեցին զամենակարգութիւնն նորա. հեթանոս անգամ երկրպաշտը կողմ ի բնական կամ յարուստական աստուածս իւրեանց ցուցանել Զանային զամենակարգութիւն, թող թէ Ստուածապաշտը նաև քրիստոնէայք. այն ոմանք արձամարչեն զինքնութեամբ հրաշից և սրանչէրաց, սակայն չէք, որ տալից թէ չէք և չէ կարող Ստուած անհիշողայիս, այլ ըստ թիւր կարծեաց իւրեանց պնդել թէ, արտաբայ բնական կարգի չառնէ ինչ Ստուած. կամ զայլ այսպիսի մոլորամիտ պատճառս բերեն ընդ առաջ:

Երես 9. ապայն ոչ այնքան փութամ աստանոր ամեն թաղապետ կայուցանել զյամարեալս ի թերահաւատութեան... որքան Զանամ յաւետ զտղարամիտ զգուշացանել, և այլն:

Նոր վարչութեան անդամները ընտրելու համար:

—Ենցեալ ամսոյ 27ին կիրակի օրը, քաղաքէս կէս ժամ հետու Գառաթաշ թաղին Ս. Եկեղեցւոյն տօնախմբութիւնը ըլլալով, որ կառուցեալ է յանուն այլակերպութեան Քրիստոսի, մեր ամենա. սրբազան Ըստնորդը նոյն թաղը հրաւիրուեցաւ և հանդիսաւոր պատարագ մատոյց յիշեալ եկեղեցւոյն մէջ ի ներկայութեան բաղնիքի բարեպաշտ ժողովրդեան:

Կայն կիրակի օրը Գառաթաշ Գունաց եկեղեցւոյն տօնախմբութիւնն ևս ըլլալով, 3օյն կղերք եկեղեցական թափօրիւ և ընկերութեամբ օրթոդոքս հաւատացեալ բաղնիք ի պատիւ մեր Ս. Ըստնորդին՝ պատարագին վերջը Հայոց եկեղեցին եկաւ հոգեւոր երգօք, ու սիրալիք ցոյցեր և եղբայրական յայտարարութիւններ եղան փոփոխակի:

Այս օրինակ քրիստոնէապետ եղբայրսիրութեան հրապարակական ցոյցերը՝ թէ և անոնց անկեղծութեանը վերայ վստահութիւն չունինք, բայց և այնպէս չլինար ուրացուիլ թէ միշտ բարի ներդրում թիւ մի կը պատճառէ Գունաց հասարակ ժողովրդեան վեճի մը ազդին նկատմամբ: Իսկ այս տեսութեամբ օրթոդոքս կղերին այս ընթացքը զովութեան և շնորհալուութեան արժանի կը համարենք:

Մերո—Մեղաւ, Ճերմակ ու Սև և Դանո ու Բաշն:

Վօյլիքի այս իմաստալիքական եւ քարոյական խիստ հետաքրքիր երեք պատմութիւնները, որոնք ընդ ամենը 66 երեսէ բաղկացեալ են, աշխարհաբար հայերէնի քարգմանուելով ի պարոն Մ. Մամուրեանէ ուսումնական պատուէլիէն, ի լոյս բնծայուեցաւ ի Զմիւռնիա ի Տէտեան տպարանն:

Այս փոքրիկ գրքիցէ՝ զոր ուսումնասիրաց ուշադիր քննեցանութեանը արժանի կը համարենք, կը վստահուի հինգ դուրոյնի:

ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՅԱՆ ԹՇՈՒՍՈՒՆԵՐԸ

Թարգմանութիւն պարոն Գրիգորի Չիլիկիթեան:

Այս բարոյական գեղեցիկ վիպասանութեան վեցերորդ և եօթներորդ հատորներուն հայերէն աշխարհաբար թարգմանութիւնը արդէն հրատարակուեցաւ ի Զմիւռնիա տպարանը, և ութերորդ հատորն ալ մօտերս մամուլի ներքէ պիտի դուրս: Վերջը գործը 10 հատորէ բաղկացեալ պիտի ըլլայ. իւրաքանչիւր հատորին գինը 18 դրամ է. իսկ բոլոր հատորաց համար թափանքաւորութիւնը 150 դրամ է:

Չդիտեմ, իրաւացի է արդեօք զճանր անտիւր վաւարիկութիւնը զանց արարեալ զթիւքն հիւանդաց միայն հագալ. գործ է զյամարեալ ի թերահաւատութեան ոչ միայն ամօթապարտ կայուցանել, այլ և Զանալ կակղել զյամարութիւն խորհրդոյ նոյա Ստուածային գրոց վարդապետութեամբ. «ոչ է պիտոյ բժիշկ ողջոյ» այլ հիւանդաց, որչափ զօրաւոր իցեն անտի զօրաւորաց կարօտին և դեղոյ. «ոչ է կիկ կոչիլ զարդարս, այլ զմեղաւորս»: Ստամբուլի շարք անտես զկիսամահ վիպասանութիւնը, այլ զամենայն հարս փրկութեան նորա ընձեռեաց. և եթէ Հայրապետն եկեղեցւոյ չկամի ոչ միայն հողալ զուղղութիւնն յամենայն, այլ և ամօթապարտ ընտաս կայուցանել անգամ չառնու յանձն, չգիտեմ, ո՞րպէս ինամ տանելոյ է նոյա. վասն զի զովութեան արժանաւոր այն բժիշկ է, որ զանկուսացեալ հիւանդէ յանձն առնու բժշկիլ. (Սարգիս Շորհալի ի մեկն թղթի կաթողի՝ եր' 287) և ըստ այսոյնի պատճառաւ զայս հաւատած բանի պարտ է յայլ իմն եղանակ ածել:

Ի վստահան համառօտ տեսութեան յաղաքս տեղաւորին ի վերայ հրաշագործ մասանց սրբոց յաւելում և զայս՝ թէ այս տեղաւոր վասն Հայոց Ռուսաստանի ոչ միայն աւելորդ է, այլ և վտանգաւոր. առ մեզ չէք երբեք խնդիր վստահ պարտաւորայի, մեք ընդունինք զարաւա զործութիւնն եղեալ միջնորդութեամբ մասանց սրբոց, ժողովուրդք մեր յանձնախ Զերմեանոյ են ի յարգութիւն Ս. Նշխարաց. ապա ուրեմն տարածանել ուրեք զեղ ապարեւիչ անգայ անտի, է յարուցանել զհատաքրքրութիւն վստահար. իսկ եթէ կարեւոր համարիլ զայն վստահ Հայոց Օսմանեան տէրութեան՝ որոյ վիճաքաջայայտ է Չեղ, զայն գուր զիտէք:

Սղաչեմ, ընկալարուր զբանս իմ թրք. զճանր որդի, ական սիրոյ և մի յանդուղն հոգեւոր պտուղ:

Որովմ և մնամ մեծ Բահաւայապետի միշտ պատրաստական և մտկոնողոյն ծառայ՝ Յակոբ Կարիկեանց:

Ի 26 սեպտեմբերի 1859 ամի Փրկչին ի Տփլիս:

Նոր բողոք Իսմիրի Հայոց կողմանէ :

Կըլսեմք թէ Կ. Պօլսոյ Պատրիարքի կամ նոր Տեղապահ մը ընտրութեան համար յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ ազգային ժողով ղումարուելու վերայ է : Եւ որովհետեւ անցեալները Պօլսոյ ազգային վարչութիւնը իմաց տուաւ գաւառական ազգային վարչութեանց թէ Պօլսոյ Պատրիարքը՝ Ռուբէն Բաղդասարեան ընդհանուր Հայոց Պատրիարք է և այն պատճառաւ պէտք է որ Ս. պատարագին մէջ Սեբեոյ Պատրիարք յիշուի և ոչ թէ Կ. Պօլսոյ Պատրիարք, և որովհետեւ այժմ Իզմիրի Ս. եկեղեցւոյն մէջ Սեբեոյ Պատրիարք կը յիշուի, ըսելէ որ Պօլսոյ մէջ այժմեան ընտրուելու Պատրիարքը՝ մեր ևս Պատրիարքը պիտի ըլլայ : այս պատճառաւ մեք Իզմիրի Հայ բնակիչքս իրաւունք ունինք պահանջելու, ինչպէս և իրաւք կը պահանջեմք մասնակից ըլլալ պատրիարքական ընտրութեանը քանի մը երեւոյթականաց միջոցաւ : Բայց եթէ ընդդէմ ամենայն ակնկալութեան, մեր պահանջումը արհամարհուելով, ուշադրութիւն չառնուողով մեր իրաւանցը, մեր պարտքն է առայժմ բողոքել, ինչպէս և կը բողոքեմք մեր ամենայն զօրութեամբը ընդդէմ անիրաւութեանն որ պիտի ըլլայ : և այս ապօրինաւոր ընթացքը իրաւունք պիտի տայ մեզ միայն Կ. Պօլսոյ Պատրիարք ճանաչել ընտրութեան Պատրիարքը, և այնպէս յիշել Ս. պատարագին մէջ, և ոչ թէ Սեբեոյ Պատրիարք :

Կըլսեմք թէ ազգային իրաւանց և արդարութեան խնամարարները թերթերը, որոց մէջ երեւելի հանդիսացած է Մանուէլ Լեփեթար Սողովորդասէր պատական օրապիտը, Օմիւնայի Հայոց ներկայ իրաւացի բողոքը, ինչպէս նաև բոլոր գաւառականաց իրաւունքը պիտի պաշտպանէ, և ապագային մէջ անկէց ծագելու չարեաց առաջը առնելու հոգ պիտի տան իւր ազգու ձայնովը :

Ասոյց է թէ Օմիւնայի Հայերը Կ. Պօլսոյ պատրիարքարանի միջնորդութեան և բարեխօսութեան մեծ կարօտութիւն չունեցան ի վաղուց անտի, և մանաւանդ այսօրուան օրս ամեն ինչ հարկաւորութիւն չունին : քանզի ազգային ծանր գործ մի պատահելու որ ըլլայ, մեր ամենապատիւ Ս. Լուսնորդը կրնայ ուղղակի գրել առ բարձրա՝ Սեբեոյ Լուսնորդին, և կարելի եղած կարգադրութիւնը ձեռք բերել :

Այս գործածին Կ. Պօլսոյ ազգային վարչութիւնը մեզմէ ազէկ դիտէ : Հետեւեալ Իզմիրի Հայ ժողովրդեան Կ. Պօլսոյ պատրիարքական ընտրութեան մասնակից ըլլալու պահանջումը ուրիշ քանի համար չէ, այլ միայն իւր պատիւն և իւր իրաւունքն անհրաժեշտ պահելու համար : Եւ իւր այս նպատակը ի գործ դրուած կը համարուի ներկայ բողոքով :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 31 ՅՈՒՆԻՍ

Ըստ երևմանց, Բարձրագոյն Դուռը Իզմիրական խնդրոյն վրայօք ծանրապէս դիտարկել է : այսու ամենայնիւ այս խնդրին մեծ տէրութեանց բարեկամական միջնորդութեամբը կարգադրուելու վերայ է :

— Փարիզէն հասած հեռագիր մի կը ծանուցանէ թէ Պաղդիացւոց կայսրուհին առաջինայ Օղոստոսի 9-21ին պիտի մեկնի Կ. Պօլսոյ գալու : Եւ որին վերահաս փառութիւնը քաղաքական գործոց ամեն ինչ միջամտելու պիտի չըլլայ որ և է կերպիւ :

— Ալեքսի թէ անուղղակի տրոց խորհրդոյն նախադաս Բէրթէվ փաշան Ռեհման պիտի յուղարկուի օսմանեան դեսպանի պաշտօնին :

— Զիշեալ խորհրդոյն նախադասի փոխանորդ Լուսնարաս Էֆենտիին Սընըֆի սանի Ուլայի աստիճան շնորհուցաւ :

— Բարձրէ ԳՕրիան լրագրոյն մէջ կը կարգադրէ :
« Կաթոլիկ Հայոց հասարակութիւնը, որ կրնայ յառաջ բերուիլ փրկել տիպար մի հնազանդութեան, հըլութեան և համբերութեան ի մասին իւր հոգեւոր հովուին, որ կը կառավարէ զնա ինչպէս որ կուզէ՝ առանց հաճելու անոր խորհուրդ : հարցնելու, որ կը լատինացնէ, կը հոգովայնէ և հայութեան կը հեռացնէ զնա, կաթոլիկ Հայոց հասարակութիւնը, կը սեմք, կը երեւի թէ իւր թմրութեան արթնացած է :
« Հինգշաբթի օրը 300 հոգիի չափ Բարձրագոյն Դուռը գացին և աղերսադիր մի մատուցին՝ գանդա տնով իրենց պատրիարքին Հասունեան գերապայծառին ըրածներուն դէմ : Սեբեոյ Լուսնորդը՝ որուն ազգուրած էր այս աղերսադիրը, իմացուց անոնց որ

5-6 հոգիէ բաղկացեալ պատգամաւորութիւն մի պատրաստեն և Բ. Դուռը յուղարկեն որպէսզի ուշադրութիւն մատուցուի հասարակութեան պահանջմանցը : Կաթոլիկ Հայոց գանդաւորները շատ օրինաւոր են : իրենց խնդրածը համաձայն է օսմանեան կառավարութեան օրոյցը, որ չիքնար թոյլ աւաւոր պէսզի Պապը վեհա՛ : Սուրբանէն աւելի իշխանութիւն ունենայ այս հասարակութեան գործոց վերայ : Հայ կաթոլիկները մինչև ցայսօր չտփէն աւելի գիւրութեամբ գլուխին ծոցին : ուստի կը խնայուի իրենց քիչ մը աւելի գործունէութիւն ցուցնել » :

ՔՐԵԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ
Զմիւռնիա, 2 Օգոստոս :

Այս շաբթու քանի մի գործութիւններ տեղի ունեցան, որոց գլխաւորը Այսթընի երկաթուղոյն Բուրժուայի կայարանին մէջ պատահածն է : ուր գողները երկաթէ տրակը բանալով մէջը եղած 50,000 դուրու զեղուցի են : Ոստիկանութիւնը անմիջապէս կոչարանին պահապանները և ուրիշ քանի մեզ կասկածաւոր անձինք ի բանտ դրաւ : քոյց տակաւին գողները Հայտնու եղան :

— Իզմիրի մեծ դատարանը (Միւֆիթիլի Հիւքսիմ) քանի մը շաբաթ Կ. Պօլսոյ մեղաւորները քննարկած է ի քաղաք յուրախութիւն արտի բողոք բնակչաց, որոնք անոր արդարաւորութեան և ուղղութեան փորձերը արդէն տեսած են :

— Անցեալ շաբաթ Իրեկլիյն հաշակաւոր եղանազոր յոյն միջնորդութեամբ գանակի քանի մը հարուածով սպաննեց իւր հաւատակից երիտասարդին մէջը՝ որ գինեւոր մը մէջ սպասուորութիւն կրէր :

— Կ. Պօլսոյ ազգայնոց մէջ մեծ շարժում մի կը տեսնուի : պատրիարքական ընտրութեան համար : Մեր ընթերցողները պէտք է գիտնան, որ այս ընտրութեան հաշակաւոր հովիւ Թուրքիայի բոլոր Հայոց Պատրիարք պիտի ճանչցուի և ընդունուի : սակայն ընտրութեան արտօնութիւնը Կ. Պօլսոյ Հայոց յատկացեալ առանձնաշնորհութիւն մըն է : Իսկ գաւառական Հայոց կը մնայ միայն պարտաւորութիւնը՝ Պօլսոյին ընտրեալ Պատրիարքը ընդունելու և անոր հնախանդելու :

Եթէ այս Կ. Պօլսոյ Հայոց արդարութիւնը, եթէ այս կերպիւ կիմանան իրաւանց և պարտուց յաւիտեանակաւ սկսեալ, որոյ երբեք պաշտպան և ջառանգորդ կը հանդիսանան յիշեալ մայրաքաղաքին Հայ լրագրողները, եթէ վերջապէս ազգային գործոց մէջ խօսքով միայն արդարութիւն և իրաւունք կը քարոզուի ի Կ. Պօլսոյ, գաւառական Հայք պէտք է որ այժմէն ջոյսերն իրեն կտրեն Կիւրդական վարչութեան և իրենց ազգային գործերը վարչական ձեռքը ընկնեն կարելի եղածին չափ :

— Երեկ, Արքիմիդ Կոնստանդնուպոլսոյ շաբաթ Գոլիթիլ եկաւ միւր նաւահանգիստը, Եսթրէնոն կոչուող վաղուան տոնախմբութեանը ներկայ գտնուելու :

Քաղաքի Հայոց համարակութեան պատուաւոր և ազգասիր անդամներէն մէկը՝ Ալաթիան Սիմոն : Պետրոս աղան, որ իւր աղին բնակարանները և պարկէզ մարտեր սիրելի եղած էր ամենուն, հինգշաբթի գիշերը յանկարծաւաւ ահագին կաթուածի հարուածով քանի մը փառաւ մէջ վախճանեցաւ անմիջապէս ցտուղ մէջ թողնելով իւր տղին ընտանիքը, և մեծ տխրութիւն պատճառելով իւր բաղնիքի բարեկամաց և ծանօթիցը :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Մեր վերջի թիւէն ետքը աֆիոնը 290 զուրուշի ելաւ : բայց յետոյ սխաւ յետագնաց ընթացք մի ունենալ, և այսօրուան արժեքը 250-255 զուրուշի չէքին և գնոյ առնող չէայ : Այս շաբթու 430 կոլովէն աւելի աֆիոն եկաւ գուրսնէն և հետզհետէ գալու վերայ է : ուստի եթէ Լուրդայէն կամ Հնդկաստանէն ծախու առնելու մեծ պատուէրներ չկան, այժմեան գինները անտարակոյս պիտի իջնեն :

Բամպակը գիւրավաճառ է միշտ 575էն մինչև 685 ըստ տեսակին : Գալմաւաւը կուզուի Լուրդայէն հաթած յաջող լուրերուն պատճառաւ : Ընդլիւ տեսակը 78-84 զուրուշի ծախուցաւ կենդանաւ :

Սուրբանիս կոչուած անկուտ չափը 2 1/2էն-3 1/2 զուրուշի վաճառեցաւ օխան : Բանի մը բոլոր թուղ հասաւ և 160 զուրուշի ծախուցաւ կենդանաւ : Ամբիկայի համար :

Մ. Ս. Ն. ՈՒՅՈՒՄ

Այսօր մեզ բամպակի գործարան մի կը ծախուի, որ կը պարտեմ 25 ծիւղ գործարանը շոգեղարմ մեքենայ մի, 2 կարսայ, 35 հատ բամպակի ջեղարմ (բորքն ճիւղ) 40 լիւնգ, որոնք Բլէք Պրոսեքս մեքենագործներէն շինուած են : այլեւ ունի պէսպէս գործիք, 2 առագան (հալուղ), 2 աղբիւր ընթացիկ ջրոյ, ի պահապանի դրուած գանգաւ բանէր Եսային : Այլիւ ընդարձակ տեղեկութիւններ ուզողը՝ կրնայ տեսնուիլ քիւր Ե. Խրիստոսոյիցին հետ : որուն գրաստանը պըղտիկ վեգի խանն է :

Իզմիր, 17 Յուլիս 1869 :

ՀԻՒԱՆԴԻՆ ԲԱՐԵԿԱՍԵ

ԴԵՂԱՅՍԳ ԶԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մարդոյ զգային գրութեան (սփիւթ) շատ յոգնած ըլլալու ստիպելով աստ մէջ և ջիւղերուն ամենափոքրիկ շարժումը կամ զբոլորութիւնը վշտալի է յոյժ : Ժան զի սուր զանգու է անոր պէտքը : — Միակ զեղը այս է : քիչ խեղ զինի, զարեւոր, և ոգի լից ընդհին : և անիւ աղէկ կըլլայ որ բոլորին հեռանա : Ենթադրելով, և ամենին չիմու : Ենթադրելով խաչվել մի խմբի, և անոր տեղ թեթեւ թեթեւ (չայ) գոհ կըլլի : Կարելի եղածին չափ մարդ օր ծծէ, ամեն գիշեր իմ գեղահաստեւ երեք կամ չորս հարկէ շատ միս կեր և համաձայն (սփիւթ) հեռի կեցի : Եթէ այս օգտակար կանոնները ճշգրտեմք ի գործ գիշեր ըլլաւ միտքը շուտով պիտի հանգստանայ, մարմնը աւելի պիտի ըլլայ և պիտի մոռնա թէ զգաց շարժումն ունեցար :

ԱՆԿԱԳՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԵՆ

Այս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ թէ կը զգար չափէն աւելի ջրային կըլլան կամ բաւական չեն ըլլալ : Թէ քանք կամ առաջը երկրորդաց կը հասնին կամ թէ օրոց մէջ ցաւեր կը գոյանան մեքենայի համապատասխանած մասը : Այս ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Զուրուշի գեղահաստեւը ամենու տալեալ հրահանգաց համաձայն և անոր սպեղանիով չեղեալ երկրորդաց վարի կըլլի անկողին ամենու ժամանակը : Այս գործարան անմիջապէս օգնութիւն մի պիտի մոռնուցանէ, այնքան որ Երեւ զեղը զուր տեղը գործարանէն պիտի ըլլան :

ՍՏԱՄԻՓՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԵՆ

Ար և է զեղ մի շերտար անմիջապէս գործարանը նորոգել և աղէկեմը զայն շուտով ինչպէս այս գեղահաստեւը որոնք առաջին խանութիւնէ կամ վառարան կը քանդուի պատճառաւ բոլոր թեթեւութիւնը և կիւնէն և կը հասնին ի լեւոր (սփիւթ) : Եւ որուն գործողութիւնը կը կարգադրեն : Զիւրուշ աստիկ ձգտած (սփիւթ) զեղերուն մէջ քանակէն ներգործութիւն մի ունի և լեւորի ու անմիջապէս անկողին թիւնները միշտ կը բռնէ :

ԲԱՐԵԿԱՍԵ ԹՈՒՐԿԻԱՆԻՑ (Կոստանդնուպոլսոյ) ՀԱՁ ԵՒ ՀԱՐԵԿԱՍԵ

Հիւանդութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնը ամեն անգամ աւելի յաճախ կը պատահի և երբեք աւելի վտանգաւոր է : Այսինքն գործողութեանց անկարգ ընթացքին առաջին նշանները կրնան միշտ կարգադրուիլ : Զուրուշի հաշակաւոր գեղահաստեւ միջոցաւ : Այսինքն շուտով կը գործարանէ արեւուն ուր և է առաջին ժամանակաց անշարժութիւնը, կը թեթեւեղ խոցած շնչառակները, կը բարեխաններ շնչառակներն աստիկ արագութիւնը և կարողութիւնը կուտան շնչառակին ու թեթեւեղ գիւրութեամբ ու կանոնաւորապէս գործելու : Այս գեղահաստեւը իրենց մաքրողական գործիւնները կը արեն արեւը ամեն աղակաւ թիւններէ, և արեւ եղանակաւ կը գործանեն գրութիւնը (սփիւթ) ընդդէմ ծիւղական ակտի, շնչառակութեան, և ուրիշ թեթեւեղ տկարութեանց :

ՏԱՐԱՅԵԱԼ ՄԱՐԿԱՍԵՆ ԲԱՐԵԿԱՍԵՆ

Տարուրութեան, թուրութեան և ջրացաւութեան զեղերուն մէջ, որոնք ուր և է ընտան կամ գերբնական չափազանցութեան յառաջ եկած են, այս գեղահաստեւը այլապէս և նորոգել ներգործութիւնը մեծապէս օգտակար է : քանզի մարտողութիւնը կը վերահասուտեմ, մարմնոյն ամեն հիւանդութեան կը կանոնաւորէ, զգային գրութիւնը կը գործանէ, հիւանդին միտքը կը յարգարէ և գեղատապէս առողջութիւնը ձեռք կը բերէ :

ՀԱՐԵԿԱՍԵ ԳԵՂԱՍՏԱՐԵՆ ԵՒ ԶԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հիւանդութեանց համար :
Հնչաղեղութիւն, Զօրացաւութիւն, Թորացաւութիւն, Մարմնային ակտի, Տեսաւորութիւն, Ցաւը արգիւնի, Խիթ (սփիւթ), Զարգողութիւն, Միտքաւորութիւն, Հարբուղի, Կանոնաւորութիւն, Բարբոսմ, Ծիւրակաւ ակտ, Գալուկ, Ախտը ընդերաց, Թանշ (սփիւթ), Բարեխան արտի, Անկանոնութիւնը կարող պարանոցի, Բար կամ ինք միտք, անց, Վերտուրութիւն, անցի, Մարմնային հիւանդութիւն, Կիւրի հիւանդութիւնը Գլխացաւութիւն, Թիւնը, Փողացաւ : Ախտողութեան ակտ, Խոցողութիւն :

Այս գեղահաստեւը, որ կը շինուի Հայուրէ բռնկին անձնական վերաբերեալութեամբ, կը վաճառեն իւր գործարանը ի Լուսնար, Սիւրբան կոչուած թաղը Թիւ 244, ի գին 1 և 1/2 ըլլալի, 2 3/4 և 3 1/2 ըլլալի տուիլ, ըստ մեծութեան տիպոյ :

Խմորաղի—տէր լրագրոյս,
Գ. Լուսնար Կ. Պալատաւորէն :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԱԼՈՒՄՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ